

Soluții ale școlii pentru reziliența familiei. Eroii basmelor — modele de reziliență

M. UNGUREANU

Nevoia de reziliență a fost conștientizată la scară largă, în toate mediile sociale și culturale, în contextul crizei pandemice care a zguduit omenirea. Studii recente arată că printre efectele de ordin psihologic ale pandemiei se numără anxietatea, depresia, alterarea accentuată a relațiilor în cadrul familiei, divorțul. Contextul astfel creat readuce în discuție importanța educației afectiv-emoționale. Asistăm la transferul, din sarcina familiei în cea a școlii, a răspunderii privind dezvoltarea tinerilor din punctul de vedere al inteligenței emoționale.

Plecând de la premisa că educația morală se reunește cu educația afectivității [1], integrând-o, iar conținuturile și instrumentele didactice specifice educației morale pot susține și educația emoțională, vom arăta în articolul de față că basmul, ca produs artistic cu profunde implicații la nivel educativ, poate fi valorificat pentru dezvoltarea dimensiunii afectiv-emoționale, chiar în raport cu însușirea capacității de a fi rezilient. Afirmția se bazează pe rezultatele preliminare ale unui experiment pedagogic pe care-l derulăm, centrat pe determinarea efectelor de ordin cognitiv, afectiv și volițional ale receptării basmului în școală, prin metoda dramatizării.

Valorificat constant pentru dezvoltarea competențelor specifice educației morale, basmul oferă numeroase modele de reziliență. Lumea basmică este o lume ce esențializează lumea reală. Personajele și situațiile în care acestea evoluează sunt simbolice, astfel că receptarea prin interpretare permite corelarea aceleiași imagini basmice cu nenumărate situații din viața reală. Studiarea basmului în școală ar putea fi una dintre soluțiile la îndemână pentru cultivarea rezilienței în familie.

Convinte-cheie: reziliență, familie, basm, modele de reziliență

School solutions for family resilience. Fairytale heroes — models of resilience

M. UNGUREANU

The need for resilience has been widely acknowledged in all social and cultural settings in the context of the pandemic crisis that has shaken humanity. Recent studies show that the psychological effects of the pandemic include anxiety, depression, severe disruption of family relationships and divorce. The context thus created brings into question the importance of emotional education. We are witnessing the transfer of responsibility for the development of young people's emotional intelligence from the family to the school.

Conferința științifico-practică
„PERSPECTIVELE DE REZILIENȚĂ A FAMILIEI ÎN CONTEXTUL MULTIPLELOR CRIZE”
11 mai 2023, Chișinău, Republica Moldova

Starting from the premise that moral education is linked to affective education, integrating it, and that the contents and teaching tools specific to moral education can also support emotional education, we will show in this article that fairy tales, as an artistic product with profound educational implications, can be used to develop the affective-emotional dimension, even in relation to the ability to be resilient. This assertion is based on the preliminary results of a pedagogical experiment we are carrying out, focused on determining the cognitive, affective and volitional effects of the reception of fairy tales in schools, through the dramatization method.

Constantly used to develop skills specific to moral education, the fairy tale provides many models of resilience. The fairytale world is a world that essentialises the real world. The characters and the situations in which they evolve are symbolic, so that reception through interpretation makes it possible to relate the same fairy-tale image to countless real-life situations. Studying fairy-tales in school could be one of the solutions at hand for cultivating resilience in the family.

Keywords: *resilience, family, fairy tale, resilience models*

Introducere

Anul căderii Berlinului (1989) marchează debutul Erei Informaționale/ a Cunoașterii, aceea în granițele căreia diversitatea culturală, condițiile de viață și de muncă generează o schimbare fără precedent a ființei umane, constând în accentuarea nevoii de a se autoconduce (P. Drucker apud Covey, 2006, p. 12). Relațiile interumane au devenit complexe, dificile, datorită discrepanței accentuate dintre cei care au acces la cunoaștere și cei pentru care cunoașterea e accesată cu unele limitări [3]. Individualismul înfrânge atitudinile care echilibrează o societate: compasiunea, altruismul, toleranța. Astfel, ostilitatea, relațiile conflictuale, agresivitatea, ajung să definească spectrul afectiv-emoțional al omului modern într-o mai mare măsură decât trăirile pozitive. În școli devine tot mai vizibil bullying-ul. Crizele umanității (sanitare, economice, politice) accentuează starea de vulnerabilitate emoțională.

Mai ales contextul pandemic a facilitat conștientizarea la scară largă, în toate mediile sociale și culturale, a nevoii de reziliență. Efectele la nivel psiho-emoțional în rândul populației generale au făcut obiectul studiului global COH-FIT, inițiat de prof. Christopher U. Correl (Germania) și dr. Marco Solmi (Italia) și desfășurat în colaboare cu peste 200 de specialiști din toată lumea [6]. În rândul celor aproximativ 185000 de respondenți se înscriu și cca 2000 de români. Rezultatele preliminare la nivelul lotului românesc, publicate în 2021, indică o creștere semnificativă a stresului, accentuarea sentimentului de singurătate și a stării de furie [7]. La ieșirea din lockdown, cererea de sprijin specializat pentru depășirea și diminuarea efectelor de ordin psihologic ale crizei pandemice

a crescut, după unele estimări, cu cca 20%. Afecțiunile cu cea mai mare frecvență au fost atacurile de panică, anxietatea, depresia. După primele observații ale psihologilor din România, ulterior perioadei pandemice a crescut semnificativ numărul divorțurilor. Aceste date vorbesc, indirect, despre o educație-emoțională precară la nivelul societății românești, care a dus la o afectare substanțială a calității vieții sociale și familiale pe durata pandemiei, dar și după încheierea acesteia. Totodată, efectele mai sus enumerate vorbesc despre absența unei capacități individuale esențiale, aceea de a fi rezilient. Reechilibrarea psihologică după o experiență traumatizantă e posibilă doar în cazul persoanelor care s-au antrenat să fie reziliente. În absența acestui exercițiu, vorbim de persoane vulnerabile, ultrasensibile, pentru care, adesea, o situație dificilă devine un factor declanșator al unor drame.

A fi competent în ceea ce privește relaționarea cu cei din jur, fie aceștia membri ai familiei sau ai comunității, presupune înainte de toate a cunoaște și a înțelege rolul pe care-l deții în aceste micro/ macrosocietăți. Rolurile sociale și cele familiale se învață. Reziliența membrilor familiei reprezintă o componentă a vieții afectiv-emoționale care, până de curând, nu stătea în atenția școlii. Anterior perioadei postmoderne, dezvoltarea dimensiunii afective a ființei umane era considerată intrinsecă creșterii cognitive a individului, deci nu necesita intervenții educaționale specifice. Însă, în cadrul noii paradigme (postmoderne) a educației este prioritară educația morală [5]. Cum moralitatea se dezvoltă în strânsă legătură cu afectivitatea, are loc o deplasare a accentului, la nivelul educației școlare, pe dezvoltarea persoanei cu sensibilitate și afect generoase. În contextul globalizării, valorile pe care se bazează relaționarea interumană ideală sunt empatia, toleranța, compasiunea, cooperarea, solidaritatea, respectul reciproc, aprecierea și altele asemănătoare lor. Toate intră sub imperativul însușirii lor în școală, în cadrul unor activități/experiențe de învățare specifice. Școala trebuie să-și însușească „știința și arta îmbunătățirii umanului prin emoții și viață afectivă, restauratoare ale echilibrului între logos, etos și patos.” [1, p. 37].

Motivați de preocuparea de a identifica instrumente și conținuturi eficiente în relație cu aceste (relativ) noi sarcini ale școlii, am derulat, în perioada februarie-mai 2023, un studiu orientat către identificarea efectelor de ordin cognitiv, afectiv și volițional ale studierii basmului în școală, prin metoda dramatizării. Calea a fost cea experimentală, iar lotul a integrat 39 de învățători și profesori din România și Republica Moldova și

aproximativ 500 de elevi de clasa a III-a din școli urbane și rurale de pe ambele maluri ale Prutului. Cadrele didactice au urmat un curs de formare acreditat de Ministerul Educației din România, în cadrul căruia au fost conștientizate asupra potențialului instructiv-educativ al basmului și abilitate în aplicarea eficientă a dramatizării în activitățile de învățare. Testarea inițială, intermediară și finală a învățătorilor participanți s-a făcut prin aplicarea unui chestionar prin care s-a urmărit conturarea concepției profesorilor despre valoarea instructiv-educativă a basmului, dar și dinamica acestei concepții ca urmare a contactului nemijlocit al cadrelor didactice cu informații de ordin teoretic, dar și cu experiențe de învățare centrate pe explorarea universului basmic.

Rezultate obținute. Discuții

Rezultatele preliminare ale testului relevă, în primul rând, faptul că dascălii au o imagine clară asupra potențialului instructiv-educativ al basmului. Ei susțin introducerea basmului în seria conținuturilor învățării cu argumente ce vizează efectele, atât la nivel educativ, cât și instructiv. În prima categorie (a efectelor educative) se înscriu beneficii precum: conștientizarea și diferențierea între Bine și Rău; descoperirea unor modele de conduită socială; însușirea valorilor; intuirea relației de determinare dintre tipul acțiunilor și consecințele acestora; formarea convingerilor privind triumful binelui, formarea conduitei și a conștiinței morale, a atitudinilor pozitive față de lume și viață etc. În plan instructiv, studierea basmului favorizează autocunoașterea (prin asumarea rolurilor personajelor pozitive și ale celor negative, elevii își descoperă personalitatea din diverse unghiuri), dezvoltarea inteligenței emoționale, însușirea unor reguli privind relaționarea și comunicarea interumană eficientă ș.a. În acord cu viziunea creionată prin expunerea acestor argumente, 66,7% dintre dascălii participanți la experiment optează pentru a folosi basmele în scop educativ, iar 33,3% ar organiza activități instructive, centrate pe transmiterea și însușirea de cunoștințe (Fig. 1).

Motivația pentru utilizarea basmului în școală o reprezintă, pentru majoritatea respondenților, *similitudinile universului basmic cu viața reală* (Fig. 2).

Lumea basmică este un univers ce esențializează lumea reală. Calitatea de simbol a personajelor și a situațiilor în care acestea evoluează permite corelarea aceleiași imagini basmice (călătoria eroului, de exemplu) cu nenumărate situații din viața reală: conflictul părinți-copii, dificultatea

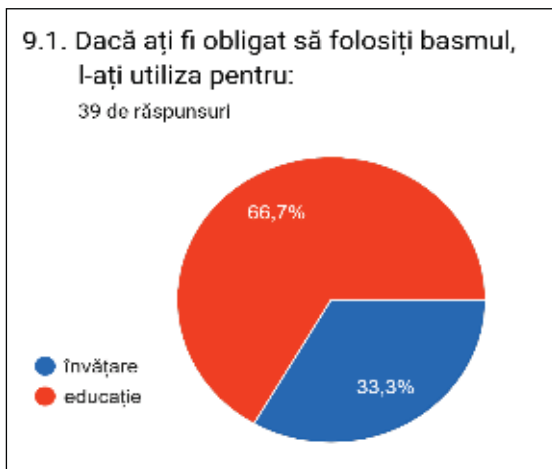

Fig.1. Diagrama Item 9.1.

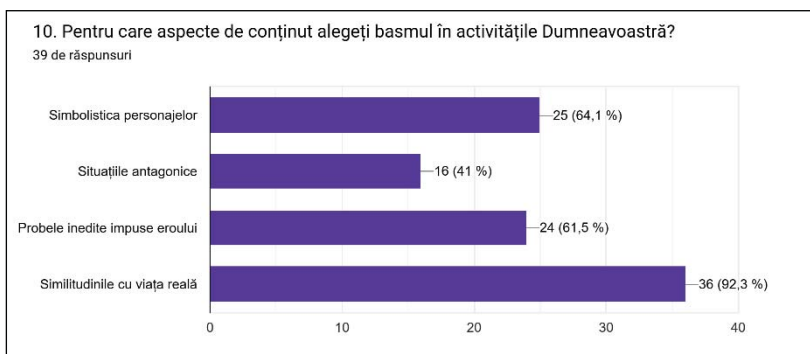

Fig. 2. Diagrama Item 10.

alegerii unui scop în viață, confruntarea cu obstacole care stau în calea atingerii scopului, depășirea piedicilor și împlinirea destinului etc [4].

Raportat la posibilitatea de a oferi modele de reziliență pentru membrii familiei, putem spune că basmul este un conținut generos prin aceea că propune modelul ideal al tatălui, al mamei, al fiului/ fiilor capabili de a-și continua existența în mod firesc, echilibrat, în armonie cu lumea din jur, după ce au asistat ori au fost protagoniștii unui eveniment tragic, cu

implicații afectiv-emoționale, materiale sau sociale semnificative. Pentru exemplificare, vom analiza situația câtorva dintre eroii ce însuflețesc universul basmic imaginat de inegalabilul Ion Creangă:

- modelul mamei reziliente îl găsim în povestea „Capra cu trei iezi”; dragostea pentru fiii pierduți și conștiința că este unicul ocrotitor al fiului rămas în viață îi dau puterea necesară să desființeze pericolul în ale cărui gheare ar fi putut cădea oricând și al treilea fiu;

- modelul tatălui rezilient ni-l oferă, poate nu întâmplător, moșneagul din „Fata babei și fata moșneagului”; bătrânul este silit de consoarta sa să-și izgonească fiica, însă după plecarea acesteia simte că tot ce are de făcut este să aștepte întoarcerea ei în vatra părintească, ceea ce se și petrece la scurtă vreme. În același basm găsim și un model al copilului rezilient, în chipul fetei moșneagului care, deși alungată de tatăl său din casa părintească, revine în locul său natal, la părintele său pentru a împărți cu el răsplata muncii sale cinstite;

- Harap-Alb (eroul basmului „Povestea lui Harap-Alb”) întruchi-pează modelul ideal al fiului rezilient; fiecare dintre probele impuse de Spân e, de fapt, o confruntare cu moartea; deși e zguduit de gândul că și-ar putea pierde viața înainte să îndeplinească misiunea pentru care pornise la drum, eroul găsește puterea de a depăși toate obstacolele și de-a înfrunta toate pericolele, dând ascultare sfătuitorilor săi (tatăl, calul, Sfânta Duminică).

Exemplele date ne edifică asupra unui aspect foarte important, poate chiar definitoriu pentru ceea ce înseamnă a fi rezilient; și anume faptul că reziliența presupune, de fapt, un cumul de valori și principii morale care lucrează împreună, generând un automatism care se activează când omul e doborât emoțional de povara situației dificile prin care trece. Atunci când e dominat de frică, lipsit de voință, măcinat de neputință, neîncredător și dezorientat, omul nu poate lua decizii echilibrate, însă valorile în lumina cărora a trăit anterior momentului critic devin călăuza către acțiunea salvatoare, pentru că ele sunt adânc înrădăcinate în conștiință și determină gânduri și comportamente (acțiuni) de tip reflex. Nu este posibilă reziliența în cazul persoanelor care n-au exersat în mod conștient însușirea unor virtuți, valori, norme morale. Și în această direcție, basmul oferă un conținut valoros.

Conchidem, așadar, că studierea basmului în școală ar putea fi una dintre soluțiile la îndemână pentru cultivarea rezilienței în familie.

Concluzii

Soluțiile școlii pentru dezvoltarea tinerilor rezilienți sunt numeroase. Ele vizează actorii și sferele importante ale educației: profesorii-prin formarea lor inițială și continuă axate pe competențe reale și convingeri ferme despre rolul lor în cunoaștere, elevii- prin grija de a-i dezvolta complet și complex, așa cum cer exigențele unei lumi în continuă schimbare, conținuturile învățării-printr-o atentă selecție a ceea ce influențează pozitiv dezvoltarea tinerilor, instrumentarul metodologic- prin dezvoltarea de strategii didactice centrate pe elev, facilitându-i învățarea de tip experiențial, ce asigură un cadru favorabil dezvoltării tuturor dimensiunilor ființei umane: cea biologică, psihologică, intelectuală.

Astăzi, reziliența este o capacitate la fel de necesară ca și toleranța, cooperarea, altruismul, comunicarea eficientă, atitudinea pozitivă și altele asemenea lor. Modelul tuturor acestor valori îl găsim în basmele populare și culte, creații care esențializează în chip ideal viața și lumea reală.

Referințe

1. Neacșu, I., Suditu, M. (2020). *Educația emoțional-afectivă. Noi explorări, noi strategii*, Editura Polirom, Iași.
2. Covey, S. (2006). *A 8-a treaptă a înțelepciunii. De la eficiență la măreție*, traducere de radu Nicolae Trif, București: Editura Allfa.
3. Ungureanu, M. (2022). *Demersuri inovative în educație facilitate de știința deschisă*, În: Știința Deschisă în Republica Moldova. Ediția 2, 27-28 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: "Print-Caro" SRL, 2022, pp. 291—300. Disponibil online: <https://doi.org/10.57066/sdrm22.19>.
4. Ungureanu, M. (2022). *De la considerații estetice și psihologice spre o didactică a basmului*. În: *Adaptarea sistemului educațional la noile abordări din societatea contemporană: provocări și soluții*, Ed. 1, 18—19 august 2022, Chișinău. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Tiraspol, 2022, pp. 138—145. Disponibil online: De la considerații estetice și psihologice spre o didactică a basmului (idsi.md).
5. Negreț-Dobridor, I. (2014) (coord.). *Tratat de pedagogie generală*, Vol I. Fundamente diacronice, București: Editura Academiei Române.
6. COH-FIT | Collaborative Outcomes study on Health and Functioning during Infection Times.
7. Rezultatele preliminare ale studiului mondial COH-FIT România — Cotidianul Crai nou.

Conferința științifico-practică
„PERSPECTIVELE DE REZILIENȚĂ A FAMILIEI ÎN CONTEXTUL MULTIPLELOR CRIZE”
11 mai 2023, Chișinău, Republica Moldova

Date despre autor

Maria UNGUREANU (*România*). Doctorandă, Școala Doctorală Științe Sociale, Departamentul Psihologie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: mariamarrynna@hotmail.com;
umariamarrynna@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7993-9608